

Europeiska unionen och människohandel
En diskursanalys av offerskap och utsatthet

The European union and human trafficking
A discourse analysis of victimhood and vulnerability

Hanna Quick

Malmö universitet | Institutionen för Globala politiska studier
Mångfaldsstudier | IMER
Kandidatnivå
15 HP
VT 2020
Handledare: Cecilia Hansson

Abstract

In this thesis I aim to examine how human trafficking, victimization and vulnerability are conceptualized in the European union and what these descriptions say about EU as an institution. The study has been made through a discourse analysis of the European union framework of policy documents on trafficking in human beings by using Carol Lee Bacchis *What's the problem represented to be?*. The material has been analysed in line with Wendy Browns arguments about rights in *Suffering the Paradoxes of Rights* and through a postcolonial approach that has influenced Browns arguments. One of the things my study showed is that the problems that are presented in the framework are closely connected to the 'root causes' of trafficking but that the solutions are mostly focused on safety measures like increased border control, police operations and legal actions. This approach can be derived to neoliberalism in various ways, for instance the neoliberal way of constructing solutions in agreement with interests such as regulation of migration flows and effects of globalization. The second thing that the study showed is that narrow and rather static descriptions of victimhood were recurrently presented and were closely connected to terms such as passivity and restraint.

Nyckelord: Europeiska unionen, människohandel, offerskap, neoliberalism, postkolonialism

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 <i>Positionering inom IMER-fältet</i>	4
1.2 <i>Uppsatsens forskningsproblem</i>	5
1.3 <i>Syfte och frågeställningar</i>	5
1.4 <i>Bakgrund</i>	6
2. Forskningsöversikt.....	8
2.1 <i>Tidigare forskning</i>	8
2.1.1 <i>Policydiskurs</i>	8
2.1.2 <i>Representationer av offerskap</i>	11
2.2 <i>Sammanfattning av forskningsfältet</i>	14
3. Teori.....	14
3.1 <i>Critical legal studies</i>	14
3.2 <i>Wendy Brown</i>	15
3.3 <i>Rättens Paradoxer</i>	15
3.3.1 <i>Rättssystemet som en könsneutral praktik</i>	15
3.3.2 <i>Rätten och bristen på intersektionalitet</i>	16
3.3.3 <i>Rätten som kategoriserande</i>	16
3.4 <i>Tillämpning av teorin</i>	17
4. Metod och material.....	17
4.1 <i>Metod</i>	17
4.1.1 <i>Diskurs och diskursanalys</i>	17
4.1.2 <i>What's the problem represented to be?</i>	18
4.2 <i>Material</i>	19
4.3 <i>Avgränsning och motivation till val av material</i>	20
4.4 <i>Analysens tillvägagångssätt</i>	20
4.5 <i>Kunskapsproduktion och reflexivitet</i>	20
5. Analys.....	21
5.1 <i>Vad säger materialet om människohandel och offerskap? Hur conceptualiseras detta?</i>	21
5.2 <i>Vad anses vara problemet med människohandel?</i>	24
5.3 <i>Utifrån vilka antaganden byggs resonemangen och vad är icke-problematiserat?</i>	25
5.4 <i>Vilka konsekvenser kan formuleringarna få?</i>	30
6. Slutdiskussion.....	31
6.1 <i>Resultat</i>	31
6.2 <i>Validitet och värdering av studiens resultat</i>	33
6.3 <i>Forskningsbidrag och vidare studier</i>	33
7. Litteraturförteckning.....	35
7.1 <i>Tryckta källor</i>	35
7.2 <i>Elektroniska källor</i>	36
7.3 <i>Empiriskt material</i>	37

1. Inledning

Globalisering och en växande transnationell ekonomi sammanflätar världen genom bland annat internationella och överstatliga inrättningar såsom *Europeiska unionen*. Dessa processer sker huvudsakligen genom avtal och konventioner mellan såväl nationalstater som mellan globala aktörer vilket kan förstås som en form av styrningsmetodik i syfte att reglera olika globala effekter (Ålund 2007: 280–282). Olika former av migrationsflöden och befolkningsrörelser är djupt förankrade i globaliseringens utveckling, vilket även inbegriper människohandel som både en internationell och nationell form av migrationsmetod. Utifrån ett europeiskt perspektiv kan människohandel betraktas utifrån den dubbelhet som å ena sidan behandlar fri rörlighet för EU-medborgare inom *Schengenområdet* men som å andra sidan begränsar inträdet för vissa grupper av 'tredjelandsmedborgare' (Askola 2007: 5). Europeiska unionen har under de senaste decennierna stärkt kontrollen av de yttre gränserna och kriminaliserat flera irreguljära migrationsformer som en effekt av den politiska och mediala uppståndelse som skedde under mitten av 90-talet då det uppstod ett ökat migrationsflöde till Europa (Schierup *et al* 2006: 30). Detta förlopp har utöver ett stärkt gränskontrollarbete resulterat i ett övergripande policyarbete beträffande migration av olika slag, vilket även innefattar företeelser som människohandel och trafficking (Schierup *et al* 2006: 67).

1.1 Positionering inom IMER-fältet

I artikeln *Currens themes in IMER research* presenteras människohandel och människosmuggling som ett forskningsområde inom IMER-fältet, om än inte ett dominerande sådant. I denna artikel diskuteras ämnet framförallt i relation till europeisering av svensk invandringspolitik men det poängteras även att det är av betydelse att studera handel med människor i relation till aspekter såsom migration, globalisering och arbetsmarknad (Spång 2006). Jag anser personligen det är av stor relevans att studera människohandel som en form av migrationsmetod och migrationsflöde, vilket internationella makthavare såsom Förenta Nationerna och Europeiska unionen försöker styra och reglera. Med detta som bakgrund anser jag att det är av betydelse att förstå vad, i detta fall Europeiska unionen, menar när de skriver och talar om människohandel som en fråga relaterad till migration och andra aspekter som hänger samman med migrationsrelaterade fenomen. Jag anser även att det är av vikt att ifrågasätta det neoliberala förhållningssätt som påverkar rådande diskurs inom ämnet, vilken ligger till grund för hur människohandel *pratas om*.

1.2 Uppsatsens forskningsproblem

Tidigare forskning visar att det sedan 90-talet skett en diskursiv förändring angående *på vilket sätt* överstatliga institutioner talar och skriver om människohandel (Elomäki 2015).

Denna förändring har framförallt skett på grund av att det politiska klimatet påverkats av liberala och neoliberala politiska och organisatoriska diskurser. I utformningen av det ramverk som EU använder för att bekämpa människohandel har detta framförallt tagit sig uttryck genom *gender mainstreaming* och det som EU själv benämner 'a comprehensive approach' vilket på ett praktiskt plan innebär att arbetet ska genomsyras av ett intersektionellt perspektiv med fokus på mänskliga rättigheter. Forskning har dock visat att ett sådant förhållningssätt är svårt att implementera på ett konkret plan (Askola 2007; Berman 2003) och att EU snarare tenderar att fokusera på mätbara lösningar som framförallt tar sig uttryck i polisiära och juridiska åtgärdsförslag och ingripanden. Angående människohandelsfrågan har det riktats kritik gentemot detta förhållningssätt eftersom det inte löser människohandels huvudsakliga grundproblem. Dessutom förutsätter en sådan utgångspunkt relativt snäva definitioner av både människohandel som brottsdefinition och praktik men också gällande offerskap och utsatthet (Van Impe 2000).

Mitt forskningsproblem utgår därmed från en liknande ståndpunkt. Alltså; problemet är att det finns en inbyggd tungroddhet i Europeiska unionens arbete med människohandelsfrågan vilket inte relaterar dess orsaker till relevanta lösningar, samt att flera av de definitioner som används i ramverksdokumenten är svårtolkade och alldeles för begränsande och statiska.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet har varit att göra en text- och diskursanalys på Europeiska unionens ramverk av policydokument angående bekämpning av människohandel. Diskursanalysen har gjorts utifrån två perspektiv varav ett med fokus på beskrivningar av offerskap och det andra på hur människohandel som fenomen konceptualiseras av EU. Detta har sedermera relateras till vad formuleringarna säger om EU som en institution influerad av neoliberala politiska strömningar. Syftet har varit att problematisera snäva definitioner av offerskap och människohandel utifrån Carol Lee Bacchis *What's the problem represented to be?* samt med hjälp av Wendy Browns kritik av rättssystemet som en (neo)liberal praktik. Jag har utgått från följare frågeställningar:

1. Hur konceptualiseras människohandel i EU?
2. Hur representeras offerskap och utsatthet?

3. Vad berättar EU:s syn på människohandel om EU som institution?

1.4 Bakgrund

Människohandel är ett brett begrepp som inbegriper flera olika praktiker både relaterat till arbetsmarknad, krigföring, köp av sexuella tjänster och illegal handel. Dock utgör trafficking för sexuella ändamål merparten av den globala människohandeln, vilket innefattar prostitution, pornografi eller andra typer av sexuellt tvång. Människohandel som en 'bransch' utgör sammantaget en väldigt lukrativ ekonomisk verksamhet som omsätter ungefär 200 miljarder svenska kronor årligen. Beräkningar tyder på att ungefär 20 miljoner människor utsatts för någon form av människohandel under det senaste decenniet (Jonsson Cornell 2014: 133). Forskning tyder på att globalisering och en växande multinationell ekonomi resulterat i ökade skillnader mellan länders ekonomiska och sociala välstånd vilket i förlängningen inneburit att exploatering av individer som framförallt lever i icke-demokratiska eller fattiga länder tilltagit (Jonsson Cornell 2014:133–134). Utifrån ett 'push and pull-perspektiv' utgör omständigheter som låg socioekonomisk standard, utbredd fattigdom, hög arbetslöshet och sämre sociala skyddsnet faktorer som driver människor att söka sig till eller utnyttjas av människohandelssystemet. Pullfaktorerna består i sin tur oftast av det motsatta, alltså möjlighet till arbete, hög levnadsstandard och en fungerande välfärd (Jonsson Cornell 2014: 148). Bland olika frivillig- och ickestatliga organisationer som arbetar preventivt mot människohandel beskrivs också den växande feminiseringen av fattigdomen som en orsak, då en omfattande arbetslöshet lett till ökad ekonomisk exploatering av framförallt kvinnor på såväl arbetsmarknaden som inom sexindustrin (Lindqvist & Lindqvist 2008: 190–191).

En utbredd ojämlikhet och varierande ekonomiskt välstånd mellan olika nationer är även påtagligt inom Europeiska unionen och mellan dess medlemsstater. Det framgår bland annat genom EU:s egen statistiska sammanställning av förekomsten av människohandel inom Schengenområdet vilken påvisar tydliga tendenser angående vilka länder som utgör ursprung-transit- och destinationsländer för människohandel. Det registrerade antalet offer är dessutom relativt konstant då jämförelser över tid presenteras (European Commission 2018: 13–18).

Människohandel fick genom antagandet av *Palermoprotokollet*, vilket utgör ett tillägg i FN:s konvention mot transnationell organiserad brottslighet, en folkrättslig definition år 2000 där olika lagföringskrav och definitioner av vad människohandel innebär presenterades.

Europeiska unionen bedriver arbete mot människohandel både inom och utanför medlemsländerna sedan framförallt mitteln av 90-talet. Arbetet tar sig uttryck främst genom

olika lagstiftningsåtgärder och har sedan Palermoprotokollets implementering bland annat inneburit antagandet av *Europarådets konvention mot människohandel* år 2005 och *Europaparlamentet och rådet direktiv 2011/36/eu om förebyggande och bekämpande av människohandel och skydd av dess offer* år 2011 samt implementering av människohandel som brottsdefinition i *Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna* (se Europeiska unionen 2010: artikel 5). Centralt för dessa policydokument är olika straffrättsliga bestämmelser, regler om stöd till offer samt olika förebyggande åtgärder. Efter införandet av *Lissabonfördraget* år 2009 har dock ett tydligare fokus på brottsoffrens rättigheter etablerats (Jonsson Cornell 2014: 135–140).

Som bekant har det sedan mitteln av 90-talet skett en diskursiv skiftning i arbetet med människohandelsfrågan där policyarbetet utgått från bland annat 'gender mainstreaming', vilket kan beskrivas som en slags könsinkluderande strategi eller som en form av jämställdhetsintegrering i policydokument. Dock har det under det senaste decenniet riktats kritik mot att ett sådant förhållningssätt snarare fungerar som ett byråkratiskt verktyg utan någon verklig politisk kraft eftersom det inte utmanar strukturell ojämlikhet (Anikó 2017: 14). Dessutom visar forskning att liknande strategier och förhållningssätt kan sammankopplas till bland annat olika neoliberala styrningsmetoder (Elomäki 2015: 294–296; Zacharenko 2017: 27–28). Neoliberalism i sig kan förstås på flera olika sätt, både som ett ekonomiskt system, en politisk ideologi och som en slags samling kärnvärden. Som ett ekonomiskt system bygger detta på ekonomiska principer relaterat till avreglering av välfärdsstaten, nedskärning av skattesystemet, privatisering av statliga bolag samt tron på att fri marknad kan lösa de flesta strukturella problem. Som politisk ideologi är utgångspunkten framförallt en slags avpolitisering av det politiska medborgarskapet genom idén att styrning av både politiska och ekonomiska beslut bör centraliseras till 'högre ort'. Neoliberalism som värdegrund kan kategoriseras främst utifrån tron på individualism i form av individuella rättigheter och skyldigheter samt utifrån uppfattningar om att styrnings- och rationalitetsprocesser med fokus på ökad effektivitet och produktivitet är positivt på både ett individuellt plan såväl som på strukturell samhällsnivå (Anikó 2017: 10).

Europeiska unionen som *institution* kan enligt forskning betraktas som en neoliberal inrättning (Schierup *et al* 2006; Brown 2019; Iglesias-Rodríguez *et al* 2016). Shore diskuterar bland annat detta i *European 'Governance' or Governmentality? The European Commission and the Future of Democratic Government* med fokus på utvecklingen av Europeiska unionens

styrningsdiskurs. Shore menar att EU:s beslutsfattande organ är influerade av ett neoliberalt förhållningssätt genom deras försök att exempelvis ersätta och urvattna medlemsländernas nationalstatssuveränitet med en mer övergripande politisk ordning (Shore 2001: 302) men också på grund av att styrning som praktik blivit en allt viktigare politisk prioritering och organisationsprincip inom EU på ett övergripande plan (Shore 2011: 287). Dessutom genomsyras och utformas dessa styrningsmetoder inom ramen för 'new public management' och så kallat 'good governance', vilket är starkt sammankopplat med tankar om utökad reglering, omfattande policyarbete och ökad effektivitet (Shore 2011: 300–301). Vidare beskriver Fougère *et al* (2017) i *A critical reading of the European Union's social innovation policy discourse: (Re)legitimizing neoliberalism* att EU:s övergripande policydiskurs i hög utsträckning står i linje med en bland annat neoliberal åtstramningspolitik och en övergripande neoliberalisering av både social och politisk logik inom EU:s olika arbetsmodeller för policyskapande (Fougère *et al* 2017:838–840).

2. Forskningsöversikt

2.1 Tidigare forskning

Nedan kommer jag presentera forskning utifrån två olika teman. Det första perspektivet behandlar hur överstatliga institutioner såsom Europeiska unionen talar om människohandelsfrågan samt hur framförallt ett neoliberalt förhållningssätt förändrat den globala diskursen. Det andra temat behandlar hur offerskap och utsatthet beskrivs och presenteras i policydokument.

2.1.1 Policydiskurs

Som tidigare presenterats har det skett en diskursiv förändring i hur överstatliga institutioner behandlar människohandelsfrågan i sina policys (Anikó 2017: 14). Denna skiftning kan bland annat förklaras genom den relativt omfattande förändring som skett i hur internationella institutioner även utformar andra policystrategier. Anna Elomäki skriver i *The economic case for gender equality in the European Union: Selling gender equality to decision-makers and neoliberalism to women's organizations* att det under de senaste decennierna skett en tydlig omvandling inom det internationella arbetet med främst mänskliga rättigheter. Den dåvarande rättighetsbaserade inställningen har under årens lopp influerats av flera liberala och neoliberala förhållningssätt vilket resulterat i en ny utformning av strategier med bland annat

ökat fokus på ekonomi och mätbarhet. Elomäki skriver att det huvudsakligen beror på att vissa tongivande internationella aktörer såsom *Världsbanken* och *World Economic Forum* varit drivande i att förbättra strukturella jämställdhetsproblem utifrån marknadsorienterade åtgärder såsom 'smart economies' och liknande. Detta synsätt har tillika påverkat somliga ideella och non-profitorganisationer som bland annat kämpar för kvinnors rättigheter, vilka numera också bedriver arbete utifrån premisser gällande lönsamhet och effektivitet. Elomäki menar att denna diskursiva skiftning har en stark förankring i de neoliberala politiska påverkansfaktorer som genomsyrar internationella institutioner som EU och FN där fokus på mätbarhet, effektivisering och ekonomisk tillväxt är centralt (Elomäki 2015: 289–297; se även Lombardo *et al* 2009: 105–120). Elomäki skriver dessutom att ett neoliberalt förhållningssätt är extra påtagligt i EU:s jämställdhetspolitik och det nuvarande policyarbetet med mänskliga rättigheter eftersom dessa frågor är djupt förankrade i lösningar med fokus på ekonomiska prioriteringar och liberala målsättningar (Elomäki 2015: 289–292).

Visst policyarbete har inom det internationella samfundet mötts av en del kritik från bland annat juridiskt och feministiskt håll, så även EU:s policys som ämnar bekämpa människohandel. Kritiken består huvudsakligen av att snäva definitioner och kategoriseringar av människohandel dels som brott och som allmän definition försvårar det praktiska arbetet med att implementera lagstiftning på medlemsstatsnivå. Denna problematik har varit märkbar vad gäller unionsstaternas integrering av människohandelsdirektivet (2011/36/EU) eftersom enbart sex av de dåvarande 27 medlemsländerna hade undertecknat dokumentet då tidsfristen för införlivandet löpte ut (Jonsson Cornell 2014: 135–140). Kristof Van Impe var redan i början av 2000-talet kritisk till EU:s förhållningssätt i människohandelsfrågan och betonade vikten av en interdisciplinär inställning som huvudsakligen bör koncentrera sig på arbete mot människohandelns orsaksfaktorer. I artikeln *People for Sale: The Need for a Multidisciplinary Approach towards Human Trafficking* skriver han att människohandel måste betraktas ur ett större perspektiv som både en form av organiserad brottslighet och som ett fenomen sprunget ur globalt föränderliga ekonomiska och politiska förutsättningar. Orsakerna beror med andra ord på strukturer relaterade till ekonomisk och social ojämlikhet. Van Impe såg även allvarligt på att rika 'destinationsländer' enbart hanterar denna problematik genom huvudsakligen rättsliga och polisiära åtgärder såsom ökad gränskontroll och skärpta straff. Han menar att det inte är en hållbar metod ur ett långsiktigt perspektiv utan endast behandlar en akut situation som främst utgår från destinationsländernas kortsiktiga intressen och behov (Van Impe 2000: 115–124).

Även Jacqueline Berman instämmer med Van Impes ståndpunkt och menar att en ansenlig del av de åtgärdsförslag som presenteras i överstatliga policys är av säkerhets- och regleringskaraktär. Hon skriver i artikeln *(Un)Popular Strangers and Crises (Un)Bounded: Discourses of Sex-Trafficking, the European Political Community and the Panicked State of the Modern State* att kriminalisering av de krafter som motiverar människor att migrera inte är en metod som fungerar ur ett långsiktigt perspektiv. Sedan *Schengenavtalet* trädde i kraft för 25 år sedan har en rad olika migrationspolicys implementeras, så även gällande människohandel och trafficking. Dessa har bland annat utmynnat i en stärkt bevakning av främst EU:s yttre gräns och utökad kontroll av migration från utomeuropeiska länder. Berman ställer sig kritisk till detta arbete och påpekar att införandet av mer restriktiva gränskontroller och immigrationsregler snarare leder till en ökning av människosmuggling och människohandel eftersom möjligheterna att migrera legalt inskränks (Berman 2003: 38–46). Vidare är hon kritisk till att juridiska åtgärder också betraktas som en legitim metod för att hantera människohandel. Hon skriver bland annat att lagföring av människohandlare görs till en praktik som sägs gynna människohandelsoffren men som i förlängningen snarare gör offrens situation till en sekundär prioritet (Berman 2003: 42–43). Det juridiska fokuset legitimerar även andra relativt 'enkla' lösningar av problemet, exempelvis det faktum att deportation av människohandelsoffer anses vara ett fullgott sätt att hantera människohandelns migrationsaspekt (Berman 2003: 59). Sammantaget anser Berman att människohandel inte enbart bör hanteras som ett säkerhetsproblem utan som en komplex sammansättning av strukturell migrations-, arbetsmarknads- och jämställdhetsproblematik. Dess bakomliggande orsaker bör relateras till de sociala, politiska och ekonomiska villkor som är i ständig förändring och som har ett tydligt samband med en växande globalisering (Berman 2003: 38–46).

Heli Askola resonerar på ett liknande sätt i boken *Legal responses to trafficking in women for sexual exploitation in the European Union* och är kritisk till att EU i sitt policyarbete huvudsakligen koncentrerar sina åtgärdsförslag på prevention, lagföring och skydd (Askola 2007: 22–28). Sedan den första kommissionären tillsattes att utreda människohandelsfrågan år 1996 har EU drivit frågan utifrån sådana premisser vilket under de senaste decenniet fått en allt mer hegemonisk ställning också i andra policyfrågor som behandlar mänskliga rättigheter (Ibid). Som bekant har de förslag som lagts fram av EU ytterst behandlat ökad kontroll av migrationsflöden, striktare gränsbevakning, ökad kontroll av resedokumentation, hårdare straff för bland annat människosmugglare och människohandlare samt stärkt juridiskt skydd

av människohandelsoffer. Askola menar likt Berman och Van Impe att människohandel i själva verket är ett strukturellt problem som inte kan bekämpas genom sådana åtgärder eftersom de enbart behandlar människohandelns *symtom* och inte dess underliggande orsaker. Askola beskriver människohandel som ett komplext fenomen som sträcker sig över flera olika ämneskategorier såsom illegal migration, globalisering, liberalisering av marknaden, konsumtion av (kvinno)kroppar och inte minst en ökad transnationell organiserad brottsverksamhet. Därför efterlyser hon en mer nyanserad debatt som inkluderar människohandelns strukturella och globala orsaker såsom fattigdom, avsaknad av sociala skyddsnet, avsaknad av jämställdhet mellan könen och framförallt brist på möjligheter att migrera på legal väg (Askola 2007: 1–5).

Schierup *et al* skriver i *Migration, citizenship, and the European Welfare State* att en av grundpelarna inom EU:s arbete utgår från att genom polisiära och juridiska insatser lösa problem kopplat till migration och asyl. I detta arbete inkluderas bland annat ett omfattande arbete mot organiserad brottslighet, inbegripet människohandel och irreguljär migration. Olika migrationsformer ramas ofta in som ett hot gentemot 'europeisk social stabilitet' vilket i förlängningen genererar säkerhetsrelaterade lösningar och åtgärdsprogram för att begränsa dessa migrationsflöden (Schierup *et al* 2006: 67).

2.1.2 Representationer av offerskap

Hur människohandelsoffer kategoriseras i policytext utgår framförallt från relativt snäva definitioner som kan sammanlänkas till hur rättssystemet definierar olika typer av rättssubjektivitet. Detta skriver Jenny Westerstrand i sin avhandling *Mellan mäns händer: Kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt och diskurser om prostitution och trafficking* och menar att denna utgångspunkt huvudsakligen beror på att policystrategier är formade av det liberala förhållningssätt som har en hegemonisk position inom rättssystemet. Konkret innebär det att ett individuellt rättssubjekt betraktas som en avgränsad, rationell och autonom enhet som inte är påverkad av strukturella samband eller sammanhang (Westerstrand 2008: 102–103). Att policydokument är utformade enligt liknande premisser har varit en återkommande kritik både gällande FN:s Palermoprotokoll men även i relation till EU:s policyramverk som behandlar människohandelsfrågan (Jonsson Cornell 2014:137–138; se även Roth 2012; Borg Jansson 2013). Enligt Westerstrand leder en sådan utformning till att rättssubjekt som inte står i paritet med vad som förväntas positioneras utifrån motsatta beskrivningar kopplade till passivitet, underlåtenhet och svaghet (Westerstrand 2008: 102–103).

Beatriz och Mats Lindqvist har genom sina studier av människohandelsoffer påpekat att det finns en tudelad uppfattning angående vem som anses utgöra ett 'riktigt' offer, framförallt i relation till prostituerade kvinnor och kvinnor som blivit utsatta för människohandel för sexuella ändamål. I boken *När kunden är kung* skriver de att detta bygger på förutfattade meningar om aktörskap i relation till offerskap. Konkret innebär detta att en kvinna som haft eller har en aktiv roll i sin situation anses utgöra en 'dålig kvinna' som krasst får 'skylla sig själv', medan den som lurats eller genom tvång blivit utnyttjad betraktas som skuldfri i sin situation och därmed utgör en 'bra kvinna' vilket i förlängningen innebär att hon kategoriseras som 'rätt sorts offer'. Ur juridisk bemärkelse kan detta förhållningssätt leda till att enbart vissa individer kategoriseras som 'rätt typ av rättssubjekt' och får ta del av det rättsskydd som borde inkludera hela gruppen (Lindqvist & Lindqvist 2008: 195).

Ulrika Andersson skriver likt Westerstrand i artikeln *Vara till salu: utsatthet vid människohandel – individer, strukturer och diskurser* att utsatthet kopplat till människohandel ständigt konstrueras utifrån ett liberalt diskursivt förhållningssätt som återfinns i olika rättsliga dokument. Denna konstruktion skapar i förlängningen en statisk och endimensionell bild av vad ett offer innebär vilket leder till specifika uppfattningar om vem som bör eller inte bör ha tillgång till rättsskydd (Andersson 2009: 35–38). Andersson är framförallt kritisk till att offerskap relaterat till människohandel bygger på föreställningar om att offret *måste* tvingats. Ett sådant synsätt medför att rättsliga prövningar av människohandelsbrottet närmast enbart kretsar kring utredningar om huruvida offret handlat utifrån eget initiativ eller inte. Andersson menar att ett sådant förhållningssätt tar avstamp i en privilegierad position som inte utgår från ett intersektionellt perspektiv. Hon anser att olika maktaspekter såsom etnicitet, kön och klass måste beaktas, samt att samtyckesaspekten snarare måste kontextualiseras och relateras till strukturella maktfaktorer för att vara av relevans (Andersson 2009: 30–31).

Rutvica Andrijasevic är likt Andersson kritisk till hur uppfattningar om 'det idealiska offret' konstrueras genom policydokument. Andrijasevic skriver i *Editorial: Trafficking (in) Representations: Understanding the Recurring Appeal of Victimhood and Slavery in Neoliberal Times* att dessa beskrivningar ständigt utgår från specifika narrativ präglade av lidande och övergrepp vilket resulterat i att bilden av 'det hjälplösa offret' fått en hegemonisk position såväl inom det internationella samfundet som samhället i stort. I förlängningen skapar detta av form av falsk dikotomi där offer ständigt delas in i två kategorier varav en betraktas som 'rätt' och den andra 'fel'. Andrijasevic påpekar att denna uppfattning bland annat kan skönjas genom olika globala aktörers 'ovilja' att förstå det faktum att en stor mängd människohandelsoffer inte är förslavade och passiva individer utan handlande subjekt som

gjort vissa aktiva val i sin situation, men som trots detta *bör* ha rätt till juridisk skydd. Dessutom menar Andrijasevic att statistiska beskrivningar av offerskap inte utmanar de strukturella orsaker som människohandel beror på utan att det snarare resulterar i ett generellt misstänkliggörande av människohandelsoffer samt en uppfattning om att de är i behov av polisiära räddningsinsatser. Hon menar att dessa beskrivningar framförallt kan härledas till policydokument som utfärdats av institutioner som är influerade och påverkade av olika neoliberala politiska strömningar eftersom dessa dokument inte behandlar det faktum att offren i sig är en *produkt av* en globalt växande neoliberalisering och multinationell ekonomi (Andrijasevic 2016: 1–5).

Även Jacqueline Berman vänder sig mot den rådande diskurs som presenterar offerskapet på ett endimensionellt och statiskt sätt där människohandlare framställs som aktiva förövare och offer som passiva objekt (Berman 2003: 40–41). Redan under 90-talet präglades debatten av att positionera de som utsattes för människohandel som passiva och hjälplösa genom beskrivningar (av framförallt kvinnor) som tog avstamp i att de var 'billiga, svaga och lättillgängliga'. Dock har det funnits ett visst motstånd till dessa beskrivningar, bland annat från den svenska EU-kommissionären Anita Gradin som påpekade att människohandel och den då växande feminiseringen av både fattigdom och migration snarare var ett symptom på en expanderande marknadsekonomi och tilltagande ojämlikhet i världen. Berman menar liksom Gradin att det är essentiellt att betona vilken roll ekonomiska push and pull-faktorer spelar angående människors vilja att migrera. Berman anser därmed att det är essentiellt att nuvarande diskursiva konstruktioner av offerskap och människohandel i sin helhet utmanas i kommande policystrategier (Berman 2003: 43–44).

Vidare för Berman även ett resonemang om att rådande människohandelsdiskurs kan kopplas till Europas imperialistiska förflutna. Hon skriver bland annat att konstruktioner av 'idealiska' och 'icke-idealiska' offer kan sammankopplas till de tydliga gränsdragningar mellan 'vi och dem' som etablerats under lång tid i Europa. Sådana avståndstagande gjordes förr genom bland annat olika former av kontroll av kvinnor, till exempel genom 'skydd av den vita kvinnan', vilket i förlängningen fungerade som ett sätt att bibehålla etniska och klassmässiga makthierarkier (Berman 2003: 49). Berman menar att denna praktik sker än idag genom bland annat stereotypisering av människohandelsoffer som härstammar från Östeuropa och 'tredjeland'. Beskrivningar av offer från dessa regioner bygger närmast på en diskursiv paradox där de å ena sidan presenteras som 'oskyldiga offer' som bör skyddas samtidigt som

de parallellt utgör ett hot mot den europeiska sociala sammanhållningen (Berman 2003: 53–54).

Även Lindqvist och Lindqvist har kritiserat hur framförallt östeuropeiska människohandelsoffer framställs. De menar att policydokument återkommande beskriver 'öst' som människohandelns 'centrum' och att policys ofta uppmanar dessa nationer att anamma ett mer 'västerländskt' förhållningssätt till frågan (Lindqvist & Lindqvist 2008: 224–225). Postkoloniala feminister såsom Mohanty, Ahmed och Spivak hävdar likt Berman att sådana policyformuleringar genomsyras av en form av imperialism och etnocentrism. Kritiken bygger huvudsakligen på att västvärlden ständigt härleder problem relaterat till människohandel 'bort från väst'. Dessutom anses 'väst' sakna förmåga att förstå att framförallt patriarkalt förtryck inte tar sig uttryck på samma sätt runt om i världen, vilket påverkar hur globala aktörer talar och skriver om människohandel. Konsekvensen blir att dessa debatter oftast inte utgår från ett intersektionellt perspektiv där skiftande ekonomiska, kulturella och sociala skillnader beaktas (Lindqvist & Lindqvist 2008: 241–245).

2.2 Sammanfattning av forskningsfältet

Sammanfattningsvis visar tidigare forskning att det skett en förändring i överstatliga inrättningsdiskursiva inställning till både människohandelsfrågan i sig men även gällande andra problem associerat till mänskliga rättigheter, jämställdhet och ojämlikhet. Forskning tyder på att dessa formuleringar framförallt är sprungna ur ett neoliberalt förhållningssätt där ett ökat fokus på säkerhetsprioriteringar etablerats.

Dessutom visar forskning att statiska beskrivningar av offerskap utgår från premisser om passivitet och underlåtenhet vilket är vanligt förekommande i policytext och policystrategier. Alltså finns det en tydlig uppfattning av vem eller vilka som ska betraktas som offer, vilket dessutom kan relateras till imperialistiska och liberala diskurser.

3. Teori

3.1 Critical Legal Studies

Min teori är sprungen ur den vetenskapliga traditionen *Critical legal studies*, vilket avser en slags motkraft till framförallt traditionell juridisk teori. Inom kritiska juridiska studier betraktas rätten inte som en neutral praktik utan snarare som en produkt av olika politiska strömningar. Utgångspunkten i detta förhållningssätt är därmed att utmana dominerande

normer inom den juridiska praktiken där fokus på ifrågasättande av rådande rättsdiskurs som rationell och evidensbaserad är central (Unger 2015).

3.2 Wendy Brown som teoretiker

Wendy Brown är professor i statsvetenskap vid Princeton University och verkar inom områden såsom politisk, feministisk och postkolonial teori med inspiration från bland annat Marx, Foucault, Nietzsche och Weber. Hennes arbete utgår huvudsakligen från att kritiskt granska maktstrukturer, politisk identitet och rättsligt subjektskap utifrån samtida liberala kontexter, huvudsakligen i relation till ekonomiska och kapitalistiska diskurser (University of California Berkeley 2019).

3.3 Rättens paradoxer

I *Rättens paradoxer* (2008) diskuterar Brown problematiken kring att ge rättigheter som samtidigt befäster förtryck. Hon redogör för ett antal paradoxer som uppstår då samhället på rättslig väg försöker förbättra förhållandena för olika sociala grupper och vilka eventuella konsekvenser detta kan leda till. Jag har främst använt mig av tre av dessa, vilka kommer presenteras kortfattat nedan.

Browns resonemang är influerat av flera postkoloniala teoretiker såsom Gayatri Spivaks definition av liberalismen, Cheryl Harris och Neil Gotandas resonemang om rätten som färgblind samt Joan Wallach Scotts förståelse av artonhundratalets franska feminism och feministiska kamp för juridiska rättigheter (Brown 2008). Med anledning av detta har min analys också granskas utifrån vissa postkoloniala begrepp och tankegångar.

3.3.1 Rättssystemet som en könsneutral praktik

Browns kritik riktar sig primärt mot rättssystemet som en könsneutral praktik. Brown är kritisk till så kallade 'könsneutrala' rättigheter eftersom dessa är formade utifrån rådande rättsdiskurs vilken utgår från en manlig norm som förutsätter autonoma, rationella och självständiga rättssubjekt (Brown 2008: 76–77). Hon menar att det rättsliga språket aldrig kan användas fritt utan alltid är präglad av en normativ kontext där framförallt 'kvinnan' görs avvikande. Detta beror huvudsakligen på den diskursiva ordning som ständigt definierar kvinnors rättigheter som en separat praktik, vilket i förlängningen möjliggör ytterligare regleringar utifrån en given könsbenämning. I praktiken menar Brown att detta utmynnar i en vidare stegring av mäns privilegier och ett befästande av kvinnors underordning (Brown 2008: 76–78). Brown beskriver dock att kvinnors rättsliga ställning stärkts avsevärt under

framförallt det senaste seklet genom allt från införskaffandet av kvinnlig rösträtt till rätten till abort. Dock poängterar hon att just sådana framsteg även i viss mån *befäster* social underordning. Med andra ord bekräftar och reproducerar lagstiftning som ämnar minska ojämställdhet tillika vissa maktstrukturer och system. Det är just häri som paradoxen tar sig uttryck: å ena sidan är specifika rättigheter en nödvändighet för den aktuella gruppens emancipation, men å andra sidan kan befästandet av deras underordning också betraktas som en problematisk och förtryckande praktik. Brown är därmed kritisk till ifall rättsliga garantier i tillräckligt hög utsträckning faktiskt utmanar repressiva samhällsordningar och maktstrukturer (Brown 2008: 74–79).

3.3.2 Rätten och bristen på intersektionalitet

Brown diskuterar även bekymret med att rättigheter inte utgår från ett intersektionellt perspektiv utan förutsätter att både det aktuella rättssubjektet och gruppen som helhet utgörs av en homogen enhet. Brown belyser det faktum att individuella rättsliga subjektskap i själva verket varierar utifrån bakgrundsfaktorer såsom kön, nationalitet, etnicitet, sexualitet och klass, vilket försvårar implementering och utformning av grupprättigheter (Brown 2008: 85–87). I praktiken resulterar detta i att rättigheter enbart utgår från *vissa* individers erfarenheter, vilka sedermera måste representera *hela gruppen* (Brown 2008: 80). Enligt Brown beror detta på att både samhället och rättssystemet inte har förmåga att inkludera de olika maktstrukturer som påverkar individer intersektionellt, vilket egentligen är en förutsättning för att förstå subjektens komplexa sammansättning. Brown tolkar detta som ett resultatet av ett liberalt, individualistiskt och kapitalistiskt samhälle och rättssystem, vilket är faktorer som *gör* systematiska och strukturella förtryck till individuella kränkningar. På så vid behandlar rätten snarare symptom av samhällets brister genom att försöka reducera skadan på ett individuellt plan (Brown 2008: 92–96). En effekt av ett sådant förhållningssätt är att allmänt hållna rättigheter inte kan garantera samma rättsliga skydd åt alla individer inom samma grupp utan kommer per automatik gynna eller missgynna olika subjekt. Simultant är grupprättigheter en nödvändighet för att både erkänna att olika problem faktiskt existerar samt eftersom det genererar ett visst, om än bristfälligt, rättsligt skydd (Brown 2008: 85–90, 96).

3.3.3 Rätten som kategoriserande

Den tredje paradoxen är sprungen ur en marxistisk kritik av liberalismen. Då rättigheter etableras i ett ojämlikt samhälle innebär detta i praktiken att olika samhällsgrupper har olika möjligheter att realisera den makt vilken rättigheterna eventuellt medför. Alltså är rättigheter

tandlösa ifall den sociala gruppens kapacitet att tillgodogöra sig denna makt är för låg eller rent av obefintlig. Ju mer socialt kapital och ju mindre socialt utsatt en grupp är, desto mer makt har den möjlighet att erhålla. Olika grupper ställs därmed mot varandra där den redan privilegierade och överordnade gruppen alltid främjas. På detta sätt kan rättsregler användas för att både vidmakthålla och förstärka olika former av förtryck (Brown 2008: 78–80).

3.4 Tillämpning av teorin

De ovan nämnda paradoxerna har applicerats på materialet och presenteras under analysavsnittet med fokus på främst intersektionalitet, exkludering, makt, stereotypisering och bekräftande av social underordning. Dock kommer inte paradoxen om rätten som en 'könsneutral' praktik att appliceras på samma sätt som beskrivits ovan. Utgångspunkten kommer snarare bestå i att förstå hur grupper som inte passar den manliga normen görs avvikande på ett generellt plan och inte kopplat till specifika uppfattningar om kön.

4. Metod och material

4.1 Metod

Min metod består av en diskursanalys som genomförts utifrån Carol Lee Bacchis *What's the problem represented to be?* där fyra analysfrågor applicerats på materialet. Dessa frågor har dessutom anpassats för att på ett bättre sätt passa mina frågeställningar och syfte.

4.1.1 Diskurs och diskursanalys

Diskurs kan beskrivas som en slags lingvistisk ordning som producerar och reproducerar olika representationer av verkligheten. Det kan betraktas som en språklig uppbyggnad som verkar inom ett avgränsat ämnesområde som framställer vissa representationer som trovärdiga och andra som icke-trovärdiga. Med andra ord utgör diskurs en slags ram för vad som utifrån en språklig aspekt framställs som 'normalt' och 'sant'. Diskurs kan därmed även anses vara en form av maktordning eftersom den ständigt normaliserar specifika verklighetsbilder, vilket i motsats till normalisering även resulterar i att vissa verklighetsuppfattningar exkluderas eller görs tvivelaktiga (Börjesson 2003: 16–21). Den mest kända teoretikern inom området är den franska filosofen Michel Foucault som definierar diskurser som en praktik som på ett systematiskt sätt formger det objekt eller den företeelse vilket det talas eller skrivs om (Foucault 1972: 54).

Diskursanalys kan användas för att granska hur diskurser producerar och reproducerar olika språkliga konstruktioner. Diskursanalys som ett metodologiskt verktyg utgår inte från några fasta ramar eller tillvägagångssätt utan kan snarare användas som en övergripande metod utifrån flera infallsvinklar och inriktningar. Gemensamt för de moderna och mer kritiskt orienterade diskursanalytiska perspektiven är betoningen på språkliga sociala konstruktioner och språkets betydelse i relation till makt. Språkbruket tolkas utifrån dessa perspektiv som en icke-neutral praktik som förmedlar selektiva skildringar av verkligheten som är formade av såväl historiska som kulturella normer och kontexter (Börjesson 2003: 16–21).

4.1.2 What's the problem represented to be?

För att analysera mitt material har jag använt mig av Carol Lee Bacchis diskursanalytiska metod *What's the problem represented to be?* som både kan tolkas som ett verktyg för diskursanalys och som en poststrukturalistisk teori kring diskurs. Som metod betraktad utgår WPR främst från att försöka förstå hur styrning av olika slag sker genom text. På ett praktiskt plan struktureras analysens tillvägagångssätt genom en rad analysfrågor som framförallt behandlar på vilket sätt olika problemformuleringar skapas och utifrån vilka premisser de uppkommit. Metoden inleds först och främst av en textmässig genomgång av materialet vilket sedermera övergår till en granskning av textens diskursiva aspekter. Det är inte essentiellt att analysera och förstå själva problemet i sig utan syftet är snarare att gräva djupare i hur och utifrån vilka premisser problemformuleringar konstrueras (Bacchi 2009: vi-vii).

Bacchi menar att de problembeskrivningar som återfinns i policydokument inte nödvändigtvis behöver ha någon verklig förankring i de lösningar som eventuellt presenteras, utan hävdar snarare att problem och åtgärder ofta är en produkt och konstruktion utifrån olika politiska agendor. Policytext i sig har därmed en aktiv roll i *skapandet* av dessa problemförståelser vilket gör att problem med andra ord *blir till* genom att benämnas som just problem. WPR kan därmed betraktas som en metod som lämpar sig extra bra då en ska analysera policydokument (Bacchi 2009: 15–21) eftersom dessa formuleringar på ett djupare plan kan granskas och problematiseras. Det är även av stor vikt att synliggöra och ifrågasätta underliggande och förgivettagna antaganden som olika problem och lösningar är sprungna ur. Alltså kan metoden beskrivas som ett sätt att 'arbeta bakåt' och granska hur olika problem 'uppstår' (Bacchi 2009: 1–4).

Jag har valt att använda fyra av Bacchis analysfrågor, vilka som tidigare nämnts anpassats för att på ett bättre sätt hänga ihop med både syfte, frågeställningar och material. Analysfrågorna utgörs av:

1. Vad säger materialet om människohandel och offerskap? Hur konceptualiseras detta?
2. Vad anses vara problemet med människohandel?
3. Utifrån vilka antaganden byggs resonemangen och vad är icke-problematiserat?
4. Vilka konsekvenser kan formuleringarna få?

4.2 Material

Det empiriska materialet som använts utgörs av fyra olika policydokument författade av Europeiska unionen:

Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU

EU-rättigheter för offer för människohandel

EU:s strategi för utrotande av människohandel 2012–2016

Europaparlamentets resolution av den 5 juli 2016 om kampen mot människohandel i EU:s yttre förbindelser

Materialet kan beskrivas som olika former av policystrategier för bekämpning av människohandel och utgör delar av det ramverk av handlingar som EU använder i arbetet med människohandelsfrågan på unionsnivå. Innehållsmässigt behandlar dokumenten delvis olika ämneskategorier, men har också flera gemensamma nämnare.

Direktivet är främst koncentrerat på definitioner av människohandelsbrottet och dess offer, plan för prevention och vidare åtgärder för medlemsländerna på nationell nivå. Dokumentet om offrens rättigheter är en utpräglad policy för hur människohandelsoffer ska behandlas och hjälpas, den är relativt konkret och behandlar närmast inga andra frågor gällande människohandel. De två återstående dokumenten kan beskrivas som övergripande strategier för hur människohandel som helhet bör hanteras och innehåller båda definitioner av människohandel såväl som offerskap och utsatthet. Beskrivningar av åtgärdsförslag och lösningar är centralt. Det som skiljer dessa åt är främst att strategin har ett tydligare fokus på åtgärder som behandlas på unionsnivå och resolutionen fokus på ett globalt perspektiv.

För att få en bredare förståelse för hur EU arbetar med frågor som rör människohandel och hur olika direktiv implementeras har jag dessutom läst andra policydokument som kan anses relevanta utifrån mina frågeställningar. Dessa har i huvudsak bestått av direktiv gällande organiserad brottslighet, jämställdhet och uppehållstillstånd, men även olika rapporter gällande hur väl EU:s direktiv fungerar i praktiken.

4.3 Avgränsning och urval

Då jag stod i begrepp att göra ett första urval gjordes en noggrann genomgång av olika dokument på både EU-parlamentets, EU-kommissionens och Europeiska unionens webbplats för publikationer, *EU Bookshop*. Efter mycket läsning insåg jag att vissa handlingar återkommer frekvent och gjorde därmed urvalet utefter vilka dokument som EU återkommande refererade till. Materialet kan därmed kategoriseras som delar av ett slags ramverk kring bekämpning av människohandel.

Jag har valt de svenska översättningarna av dessa dokument då originalmaterialet är på engelska. Det skulle vara allt för tidskrävande att översätta och sedermera analysera ursprungstexterna inom ramen för denna uppsats.

4.4 Analysens tillvägagångssätt

Analysarbetet tog sin början i en läsning av hela textmaterialet där fokus initialt låg på att identifiera hur olika problem framställdes, vilka lösningar som presenterades och på vilket sätt offerskap och utsatthet beskrevs. Dessutom försökte jag vara uppmärksam på vissa diskursiva strömningar i materialet som eventuellt kunde sammankopplas med en liberal eller neoliberal inställning, exempelvis resonemang som utgick från ekonomiska premisser eller i termer av effektivitet och mätbarhet. Denna första approach gjorde att jag fick en relativt bra övergripande förståelse för hur människohandel konceptualiseras av EU. Vidare utgjorde denna första analys och dess olika 'fynd' basen för resterande del av analysarbetet där jag gick djupare in i ovan nämnda kategorier med hjälp av Bacchis metodfrågor och Browns teoretiska ansats. Detta gjordes för att på ett djupare plan förstå underliggande antaganden och ur vilken kontext dessa formulerats inom. Sammantaget har flera genomgående analyser gjorts av materialet i sin helhet.

4.5 Kunskapsproduktion och reflexivitet

För att reflektera kring uppsatsens kunskapsproduktion och den påverkan jag som person har på resultatet har jag tagit hjälp av Donna Haraways begrepp *situerad kunskap*. Haraway

menar att en forskare aldrig kan inta en helt objektiv position i förhållande till sitt studieobjekt eller analysmaterial utan att både studiens resultat och genomförande alltid präglas av forskarens subjektiva position såväl i relation till studien som till samhället. Med andra ord påverkas forskaren av olika maktordningar utifrån sin sociala ställning vilket leder till att hen inte kan vara en neutral eller objektiv observatör av verkligheten. Forskaren har därmed en aktiv roll i skapandet av det som analyseras och påverkar undersökningens slutsatser utifrån den rådande historiska och kulturella kontext hen är en del av. Forskningsresultat bör därmed betraktas som en slags produkt skapad utifrån dessa premisser (Haraway 1988: 575–599).

Med anledning av detta är jag medveten om att en objektiv verklighet inte kan presenteras i denna uppsats. Dess slutsatser kommer vara präglade av min personliga anknytning till ämnet både som helhet och genom min personliga uppfattning om Europeiska unionen och deras policydokument. Uppsatsen kommer även vara påverkad av de teoretiska, metodologiska och val av tidigare forskning som gjorts.

5. Analys

5.1 Vad säger materialet om människohandel och offerskap? Hur conceptualiseras detta?

Materialet kan beskrivas som olika sorters handlingsplaner för att bekämpa människohandel både nationellt och transnationellt för Europeiska unionens medlemsländer.

Människohandel som både praktik och kategori beskrivs på ett relativt likartat sätt genom hela materialet vars definitioner framställs som universella. Människohandel kategoriseras som en form av exploatering som sker genom tvång, där främst sexuellt utnyttjande såsom prostitution eller annat kommersialiserat sex utgör huvuddelen av denna verksamhet. Företeelser såsom tvångsarbete, slaveri, organhandel, påtvingat tiggeri, tvångsgifte, illegal adoption och spädbarnshandel samt påtvingat surrogatmoderskap, handel med barnsoldater och kidnappning för ekonomisk utpressning definieras också som kategorier av människohandel (Europaparlamentet 2011: 2; Europaparlamentet 2016: 49–55; Europeiska kommissionen 2012: 1; Europeiska Kommissionen 2013: 3). Människohandel som fenomen förklaras som en typ av organiserad brottslighet med syfte att generera ekonomisk vinning för en eller flera aktörer (Europaparlamentet 2016: 49–50; Europeiska kommissionen 2012: 6). Det definieras även som en djupt kränkande praktik som inskränker offrens grundläggande mänskliga rättigheter samt rätten till kroppslig integritet och värdighet (Europaparlamentet

2016: 49; Europeiska kommissionen 2012: 12; Europeiska Kommissionen, 2013: 1). Hur människohandel *går till* beskrivs som en process som tar sin början i rekrytering av offer genom antingen manipulation eller vilseledande, därefter transporteras offren mot sin vilja till främst rikare länder i 'väst' där de mottas och huseras och sedermera utnyttjas på ett eller annat sätt genom våld eller hot om våld (Europeiska kommissionen 2012: 1; Europaparlamentet 2016: 49; Europaparlamentet 2011: 6). Essentiellt i denna beskrivning är att människohandel är en tvingande praktik som utförs av människohandlare som arbetar gränsöverskridande. Den transnationella aspekten är ständigt återkommande i materialet, framförallt gällande beskrivningar om att människohandel 'kommer från' utomeuropeiska länder och att offren främst härstammar från eller är medborgare i länder utanför Europa. Det förekommer upprepade redogörelser av att offren 'passerar in över EU:s gräns' eller att de upptäckts genom gränskontrollsamarbete med 'tredjeländer' (Europeiska kommissionen 2012: 4–6, 12–14; Europaparlamentet 2016: 54–59). Det poängteras dock att det under senare år blivit vanligare med människohandel som sker både mellan EU:s unionsstater och inom enskilda medlemsländer. Det framkommer att mer än hälften av samtliga människohandelsoffer är EU-medborgare som antingen exploateras i hemlandet eller ett annat medlemsland (Europeiska kommissionen 2012: 9; Europaparlamentet 2016: 51). Jag tolkar utifrån en postkolonial teoretisk ansats att det görs en tydlig distinktion mellan Öst- och Västeuropa eftersom framförallt de forna sovjetiska staterna upprepade gånger beskrivs som Europas 'epicentrum' för människohandel. Skillnader mellan olika världsdelar och länder var en återkommande tanke genom hela materialet. Det framstod som tydligt att det gjordes skillnad mellan Europa och resten av världen, men även mellan specifika unionsstater där länder i 'väst' framställdes som en relativt 'förskonad' plats från människohandel. Utifrån ett postkolonialt synsätt kan detta tolkas som att EU skapar ett visst avstånd till 'de andra' och att de månar om att framställa både Europa, och framförallt Västeuropa, som 'bättre' än övriga världen. Både problembeskrivningar och åtgärdsförslag förankrades upprepade gånger i olika uppfattningar om och kring både 'tredjeländer' och 'öst', exempelvis; ”*EU kommer att 2012 finansiera ett pilotprojekt för att stärka regionalt samarbete om människohandeln längs rutter från öster till EU med hjälp av stabilitetsinstrumentet*” (Europeiska kommissionen 2012: 11) och ” [...] *bör åtgärder eftersträvas i tredjeländer som är ursprungsländer eller länder där offren för människohandel överförs [...] bistå dessa tredjeländer att utarbeta lämplig lagstiftning mot människohandel*” (Europaparlamentet 2011: 1) samt ” [...] *tredjeländerna måste bekämpa människohandeln på ett verkningfullt sätt, öka lagföringen av förövare och stärka skyddet för offren*” (Europaparlamentet 2016: 62). Det kan tyckas irrelevant att

problematisera dessa framställningar med tanke på att en stor del av den globala människohandeln *de facto* sker via utomeuropeiska och östeuropeiska länder (Global Slavery Index 2018), men poängen häri utgår snarare från att beskrivningarna är väldigt statiska. I förlängningen kan ett sådant förhållningssätt komma att förstärka en imperialistisk och kolonial utgångspunkt i frågan eftersom det finns en uttalad diskrepans mellan 'vi och dem' vilket leder till uppfattningen att problemet både härstammar från och bör lösas 'där borta'. En central tes inom postkolonial teori är att globalisering och transnationella ekonomiska system reproducerar koloniala uppfattningar gällande strukturella maktordningar i världen (Mohanty 2003: 124) vilket även kan kopplas till Bermans (2003) resonemang om att människohandelsdiskursen inom EU i viss mån är präglad av en imperialistisk diskurs som bidrar till ett avståndstagande gentemot 'öst' och 'tredjeland' (Berman 2003: 49–50).

Liknande uppdelningar mellan 'öst' och 'väst' märktes även i hur offerskap beskrevs och problematiserades och påminner om den beskrivning av människohandelsoffer som Berman behandlar (Berman 2003: 53–54). I materialet presenterades en unison beskrivning av vem som utgör ett offer samt vilka grupper som kan tänkas vara extra sårbara för exploatering. Den största riskgruppen ansågs utgöras av barn och speciellt ensamkommande barn utan giltiga identitetshandlingar eller barn vars föräldrar arbetskraftsmigrerat och 'lämnat kvar' barnet i hemlandet (Europeiska kommissionen 2012: 15; Europaparlamentet 2016: 55). Vidare beskrevs romer, irreguljära migranter, flyktingar, asylsökande, hemlösa, analfabeter, gravida kvinnor och individer med en funktionsvariation som extra utsatta (Europaparlamentet, 2011: 3; Europeiska kommissionen 2012: 9; Europaparlamentet 2016: 55, 58; Europeiska Kommissionen 2013: 4). Däremot betonades att den gemensamma nämnaren för samtliga grupper ofta utgörs av en pressad ekonomisk situation och/eller omständigheter som inskränker en individs livssituation på ett genomgripande sätt, såsom exempelvis krig eller andra typer av konflikter, naturkatastrofer eller ett omfattande utanförskap (Europeiska kommissionen 2012: 1; Europaparlamentet 2016: 55, 60;). Men det fanns också återkommande beskrivningar av hur ett offer på ett individuellt plan ska kategoriseras, vilket framförallt utgick från en föreställning om att offer är 'hjälplösa', befinner sig i en utsatt situation och inte har kapacitet att 'värja sig från att bli utnyttjad' eftersom rådande situation inte medför andra valmöjligheter. De beskrevs bland annat " [...] offer för människohandel ofta är "osynliga personer" i det land där de utnyttjas, att de upplever svårigheter på grund av kulturella och språkliga skillnader och att allt detta gör det ännu svårare för dem att avslöja de brott som de utsätts för. Parlamentet fördömer att dessa

*svårigheter är ännu större för särskilt utsatta kategorier bland offren, såsom kvinnor och barn” (Europaparlamentet 2016: 52) samt ”Det är av avgörande betydelse att potentiella offer identifieras, så att alla som kommer i kontakt med offer för människohandel på bästa sätt kan ombesörja ”offrens fem främsta behov”, nämligen respekt och erkännande, stöd, skydd, tillgång till rättslig prövning och ersättning” (Europeiska kommissionen 2012: 6). Dessa beskrivningar går att tolka som att offerskap främst definieras utifrån passivitet då gruppen som helhet framställs som obenägna och inkapabla att påverka sin egen situation. Brown menar att synen på ett rättssubjekt är djupt präglat av den hegemoniska rättsdiskurs som återfinns i det liberala rättssystemet, vilken tar avstamp i en manlig norm som betonar autonomi, självbestämmande och rationalitet. En sådan diskursiv utgångspunkt påverkar i förlängningen hur andra rättssubjekt betraktas. Med andra ord görs andra sociala grupper som inte passar denna givna mall till ’avvikande’ i relation till rådande normativa uppfattning (Brown 2008: 75–80). Även Westerstrand påpekar att själva definitionen av offerskap är relaterat till bland annat passivitet och likgiltighet eftersom dessa representationer ofta ställs i opposition till ett *aktivt* och självständigt subjekt (Westerstrand 2009: 103). Utifrån en sådan utgångspunkt går det att tolka EU:s beskrivningar av offerskap som ett exempel på denna diskursiva uppfattning eftersom de inte betraktas som aktiva subjekt utan snarare kategoriseras utifrån premisser om återhållsamhet och likgiltighet.*

5.2 Vad anses vara problemet med människohandel?

I materialet presenterades en mängd olika problem med förankring i varierande ämnen, men utifrån min tolkning var det framförallt två perspektiv som var tydligt framträdande. Det första problemet behandlade det faktum att det finns en utbredd problematik att identifiera offer för människohandel. Effekterna av detta sades utmynna främst i att offren ges väldigt begränsade möjligheter att begära rättslig prövning samt att detta i förlängningen genererar få fällande domar mot människohandlare (Europaparlamentet 2016: 50; Europeiska kommissionen 2012: 10). Brottet framställdes som förknippat med väldigt låg upptäcktsrisk vilket huvudsakligen kan härledas till människohandelns globala aspekt (Europaparlamentet 2016:51). Det konstaterades att det fanns en stor osäkerhet kring hur organiserad transnationell brottslighet bör hanteras inom unionen och huruvida det är ursprungs- transit eller destinationsländerna som har det yttersta juridiska ansvaret gällande både identifiering av offer samt lagföring av gärningsmän. Problemet sades kompliceras ytterligare i medlemsländer med utbredd korruption och bristande ekonomiska möjligheter att genomföra hållbara juridiska utredningar och att nå ut med information till offer om deras rättigheter och

möjligheter till juridiskt stöd (Europaparlamentet 2016: 51–53). Dessutom ansågs rådande lagstiftning inom området praktiskt svår genomförbar samt att dess utformning och tillämpning varierar kraftigt mellan medlemsstaterna. Det ansågs därmed problematiskt att människohandelsfrågan sköts på nationell nivå där skillnaderna i hanteringen är påtagligt varierande (Europaparlamentet 2016: 51).

Det andra perspektivet behandlar människohandelns bakomliggande orsaker, så kallade 'root causes'. Strukturella faktorer såsom fattigdom, utanförskap, diskriminering, brist på jämställdhet, våld mot kvinnor, korruption, arbetslöshet, dysfunktionella system för arbetskraftsmigration, avsaknad av utbildning och växande klimatförändringar beskrevs som omständigheter som människohandel både beror på och expanderas på grund av (Europaparlamentet 2016: 50; Europeiska kommissionen 2012: 3). Försämrade försörjningsmöjligheter relaterades bland annat till människosmuggling och ökande irreguljära migrationsströmmar, vilket framställdes som ett övergripande problem. I materialet framgår varningar för att dessa strömmar på sikt kommer intensifieras ytterligare på grund av den upptrappning av väpnade konflikter och en växande ekonomisk ojämlikhet som nu sker globalt. Det beskrevs att strukturell ojämlikhet i förlängningen kommer innebära att människor från huvudsakligen ekonomiskt utsatta förhållanden inte har andra valmöjligheter än att vända sig till människohandlare för att få tillgång till arbete (Europaparlamentet 2016: 60).

5.3 Utifrån vilka antaganden byggs resonemangen och vad är icke-problematiserat?

Definitionen av vad människohandel *är* utgick från FN:s beskrivning i Palermoprotokollet (se Förenta Nationerna 2000). Detta gäller såväl definitionen av människohandel som kategori, praktik och process. Beskrivningar av att offren luras, transporteras och utnyttjas i andra länder problematiserades inte och inga andra möjliga tillvägagångssätt presenteras. Detsamma gäller definitioner av vem som kan tänkas utgöra ett offer eller vem som antas befinna sig i en riskgrupp. Detta förhållningssätt stämmer väl överens med vad som tidigare presenterats i forskningsöversikten om att det finns en gemensam internationell syn på både människohandel som fenomen men också om offerskap och utsatthet (se exempelvis Askola 2007; Berman 2003; Westerstrand 2008; Anderson 2013; Andrijasevic 2016).

Vad gäller offerskap beskrevs detta framförallt utifrån ett samtyckesperspektiv där det förutsätts att ett sådant inte är möjligt, att offret står i beroendeställning till människohandlaren och att offret inte har några andra möjliga utvägar än att 'låta sig'

utnyttjas (Europaparlamentet 2011: 6; Europaparlamentet 2016 53-54).

Samtyckesperspektivet presenterades som aningen tudelat där det inledningsvis beskrevs som irrelevant ur juridisk synpunkt; *”Samtycke från den som är offer för människohandel till utnyttjandet, oavsett om det är avsett eller faktiskt, ska sakna betydelse [...]”*

(Europaparlamentet, 2011: 6) men ändå var av vikt i andra avseenden. Det sades att offrets samtycke inte ska spela roll vid någon eventuell brottsutredning eller liknande, samtidigt som ’samtycke inte är möjligt’ (Europaparlamentet 2016: 53; Europeiska Kommissionen 2013: 3). Europaparlamentet skriver bland annat [...] *”det aldrig kan vara fråga om giltigt samtycke i ett fall där en medborgare från ett tredjeland förs bort från sitt land till EU (eller när en EU-medborgare förs bort till en annan medlemsstat) för prostitution eller någon annan form av sexuellt utnyttjande eller tvångsarbete”* (Europaparlamentet 2016: 53). Det bör understrykas att denna uppsats inte behandlar samtyckesfrågan i sig och att ett ställningstagande kring denna aspekt inte kommer diskuteras närmare utan att syftet häri snarare ligger i att granska EU:s syn på offrets aktörskap. EU menar att en situation där det förekommer någon form av exploatering *alltid* är en form av människohandel oavsett offrets inställning samtidigt som själva definitionen av människohandel utgår från tvång. Motsättningen i detta är att det å ena sidan betonas att offren överhuvudtaget inte kan samtycka till att bli utnyttjade eftersom ’det inte är möjligt’, men att det å andra sidan är en indirekt bekräftelse på att så ibland är fallet. Detta bygger på antagandet att människohandel alltid måste ske under vissa omständigheter, att offer för människohandel utgörs av en homogen grupp som *inte kan* ha en aktiv roll i sin situation. Detta förhållningssätt blir än tydligare då EU söker skilja mellan människohandel och människosmuggling; *”Europaparlamentet påminner om att migranterna har samtyckt till smuglingen, som slutar med ankomsten till deras destination, till skillnad från offer för människohandel, som utnyttjas genom tvång, bedrägerier och övergrepp utan att ha någon möjlighet att samtycka”* (Europaparlamentet 2016: 52). Alltså är en individ som varit aktiv och samtyckt till att illegalt smugglas *inte* ett offer för människohandel, medan någon som eventuellt smugglats och vid ett senare tillfälle utnyttjas mot sin vilja är det. Varför detta förhållningssätt är relevant att ifrågasätta är eftersom EU definierar människohandel utifrån flera aspekter som även återfinns i definitionen av människosmuggling, exempelvis då individer befinner sig i en utsatt situation, inte har andra valmöjligheter i livet eller står i beroendeställning till människohandlaren (Europeiska kommissionen 2012: 6–8; Europaparlamentet 2016: 52–54).

EU:s definition av olika typer av offerskap vittnar först och främst om komplexiteten i att bryta ner innebörden av detta till en konkret definition som kan användas för praktiskt

lagstiftningsarbete. För det andra kan det vara av relevans att analysera offerskapet i relation till Browns tankegångar om rättighetskapande som en icke-intersektionell och exkluderande praktik (Brown 2008: 85–87) eftersom det framgår av materialet att EU:s förhållningssätt utgår från premissen att offerskap ser likadant ut oavsett hur individens bakgrund och aktuella livssituation ser ut. Det finns inga beskrivningar som på djupet söker belysa att utsatthet kan tänkas variera utefter skiftande individuella omständigheter, vilket kan tolkas som ett icke-inkluderande förhållningssätt. Brown menar att detta är typiskt för synen på vissa sociala grupper där enbart vissa definitioner och innebörder tvingas representera hela gruppen. Detta leder på sikt till att människor som egentligen har rätt till rättsskydd exkluderas eftersom de inte 'passar mallen' av det aktuella rättssubjektets definition (Brown 2008: 80).

Trots att flera påståenden i materialet står icke-problematiserade är det enligt min uppfattning framförallt bristen på korrelation mellan det som inledningsvis presenterades som problemet med människohandel och följande åtgärdsförslag som är extra utmärkande. De lösningar som presenterades utgår framförallt från ett polisiärt och juridiskt perspektiv där stort fokus kretsar kring att förbättra samarbetet mellan ursprungs-, transit- och destinationsländer, bland annat genom uppmaningen att inrätta sektorsövergripande brottsbekämpande organ för att på en internationell nivå bekämpa organiserad brottslighet såsom penningtvätt och korruption (Europaparlamentet 2016: 59; Europeiska kommissionen 2012: 10–11). Andra lösningar som framfördes var utökad gränsbevakning, effektivare migrationshandläggning och brottsutredning samt ett förbättrat internationellt informationsutbyte genom bland annat *"insamling och offentliggörande av uppgifter uppdelade efter ålder och kön. Att förstå flödena och utvecklingstendenserna i intern människohandel [...]"* (Europeiska kommissionen 2016: 14). Det markerades vidare att rättslig prövning för offer och lagföring av människohandlare bör förbättras med hjälp av strängare påföljder för människohandel och genom förbättrat stöd för offren under den juridiska processen (Europaparlamentet 2016: 56). Dessutom betonades vikten av att förbättra identifiering av offer genom främst utbildning av personal som i hög utsträckning kommer i kontakt med migranter samt via investeringar i digital teknologi för att lättare upptäcka människohandel online (Europaparlamentet 2016: 52–53; Europeiska Kommissionen 2012: 10).

Dessa åtgärdsförslag påminner som bekant om det som tidigare presenterats i forskningsöversikten. Det framgår tydligt att lösningarna huvudsakligen är av säkerhetskaraktär med betoning på både gränsbevakning; [...]" *inledandet av den andra fasen av Eunavfor MED, som också kallas Sophiainsatsen, den 7 oktober 2015 gör det möjligt att*

*på ett konkret sätt bekämpa människohandel, eftersom bordning, visitering, beslagtagande och omdirigering på öppet hav av fartyg och livbåtar som misstänks användas för människohandel nu är tillåtet [...] Parlamentet uppmanar EU att fortsätta och intensifiera sina insatser i Medelhavet” (Europaparlamentet 2016: 62) samt ”Europaparlamentet önskar att EU:s politik mot människohandel effektiviseras genom att den på ett mer genomarbetat sätt integreras i EU:s bredare strategier avseende säkerhet, jämställdhet, ekonomisk tillväxt, it-säkerhet, migration och yttre förbindelser”(Europaparlamentet 2016: 61) och polisiära insatser; ”Europaparlamentet insisterar på att EU behöver stärka polissamarbetet och det rättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna och med tredjeländer – i synnerhet ursprungs- och transitländerna för offren för människohandel – kring förebyggande, utredning och lagföring av människohandel, särskilt via Europol och Eurojust [...]” (Europaparlamentet 2016: 59). Styrning av migrationsflöden har länge varit en central del av EU:s olika utvecklingsprogram som syftar till att stödja utvecklingsländer att på ett mer effektivt sätt minska de push-faktorer som gör att främst ’tredjelandsmedborgare’ väljer att migrera till Europa. Detta samarbete sker främst mellan EU och angränsande länder i ’öst’ och kring Medelhavet eftersom stora delar av Europas arbetskraftsinvandring och irreguljär migration sker via dessa länder och rutter. Avsikten med dessa samarbeten är att å ena sidan tillgodose den efterfrågan på arbetskraftsmigration som finns i Europa, samtidigt som kontroll och reglering av irreguljär migration, organiserad brottslighet och trafficking ombesörjs (Schierup *et al* 2006:71). Med andra ord kan dessa åtgärder tolkas som ett sätt för EU att kontrollera och minska globala migrationsflöden till Europa och unionsländerna, vilket kan förklara tidigare uttalanden om framförallt ’arbetet med bekämpande av människohandel’ på medelhavet som en gränsbevakningsoperation.*

De flesta förslag som presenterades i materialet var dock av juridisk karaktär bestående av såväl skydd av människohandelsoffer som lagföring av människohandlare (Europeiska kommissionen 2016: artikel 2–9; Europeiska kommissionen 2013: kap 2). Det är därför rimligt att ifrågasätta ifall det som EU presenterade som ’problemet med människohandel’, alltså strukturell ojämlikhet, faktiskt kan lösas genom ovan nämnda åtgärder. Lösningar som är relaterade till fattigdom, utanförskap, ökande ekonomiska klyftor, ökad efterfrågan och brist på jämställdhet mellan könen presenteras enbart mycket kortfattat i materialet. Dessutom återfinns det inga närmare beskrivningar av hur ett sådant arbete eventuellt skulle ta sig uttryck, vilket heller inte problematiseras. Det *nämns* dock på ett flertal ställen att medlemsstaterna bör bekämpa människohandelns bakomliggande orsaker; ”Strategierna för

att förhindra handeln bör inbegripa åtgärder mot fattigdom, förtryck, bristfällig respekt för de mänskliga rättigheterna, väpnade konflikter och ekonomiska och sociala orättvisor, och de bör vara inriktade på att minska sårbarheten hos de potentiella offren, motverka efterfrågan på tjänster från offren för människohandel – som också kan ses som en av de grundläggande orsakerna –, öka den allmänna utbildningen och eliminera korruptionen bland offentliga tjänstemän” (Europaparlamentet 2016: 60) samt ”Förebyggande verksamhet behöver intensifieras med utgångspunkt i de bakomliggande orsaker som gör att människor riskerar att falla offer för människohandel, och att åtgärda dessa orsaker bör vara en av de viktigaste aspekterna av förebyggande av människohandel i EU och i länder utanför EU” (Europeiska kommissionen 2012: 8).

Utifrån min ståndpunkt är det möjligt att teoretisera kring huruvida materialets problemformuleringar kanske inte är en fråga som främst behandlar mänskliga rättigheter, utan snarare utgör en migrations- och säkerhetsfråga. Det går att utröna återkommande tendenser som visar att åtgärdsförslagen snarare är inriktade på att bekämpa migrationsflöden på både ett konkret sätt genom exempelvis gränsbevakning och gränskontroll men också genom att tillämpa en ickefungerande lagstiftning som varken skyddar offer för människohandel eller lagför eventuella gärningsmän. Tidigare forskning har bland annat pekat på att brister i lagstiftning som ämnar skydda människohandelsoffer frekvent leder till att offren istället deporteras till sina hemländer (Berman 2003: 43). Europeiska unionen skriver dessutom själv i de tre senaste årsrapporterna att lagföringsgraden av människohandlare inte förbättrats och att deportation av människohandelsoffer är en vanligt förekommande ’lösning’ (se exempelvis COM(2016) 267; COM(2017) 728; COM(2018) 777).

En förklaring till varför EU uppvisar en ’obenägenhet’ att fokusera på åtgärder relaterade till människohandelns bakomliggande orsaker kan tolkas och förklaras utifrån att EU som institution är influerad av flera neoliberala politiska och organisatoriska strömningar. Schierup *et al* (2006) hävdar att det utifrån neoklassiska premisser finns ett visst motstånd att bekämpa ekonomisk ojämlikhet eftersom det inte är en ekonomiskt lönsam praktik (Schierup *et al* 2006). EU:s återkommande fokus på ’anställningsbarhet’, flexibilitet och individuella skyldigheter har resulterat i att problem gällande social ojämlikhet, rättigheter och omfördelning av resurser bortprioriterats, vilket medfört att mycket av EU:s arbete utgår från relativt ensidiga förutsättningar som ständigt relateras till ekonomisk tillväxt (Schierup *et al* 2006: 60–61).

5.4 Vilka konsekvenser kan formuleringarna få?

En konsekvens av att förklara människohandel utifrån en ytterst snäv definition kan utifrån min teoretiska ansats resultera i att andra former av exploatering inte uppmärksammas. Detsamma gäller definitionen av vad ett människohandelsoffer innebär. Genom att kategorisera en väldigt stor grupp utifrån relativt begränsade förutsättningar kan detta i förlängningen innebära att individer som inte anses utgöra ett offer inte får det juridiska stödet *egentligen* är berättigad till. Det är detta som är Browns poäng då hon belyser det faktum att rättigheter inte utgår från ett intersektionellt perspektiv. Lagstiftning snarare inkluderar och exkluderar olika rättssubjekt utifrån förgivettagna definitioner av vilka individer som rättigheten bör tillskrivas (Brown 2008: 85–87, 92–95). Med andra ord kan en konsekvens bli att olika 'grupper av' människohandelsoffer inkluderas på ett varierande sätt vilket leder till att somliga gynnas medan andra missgynnas eller helt utesluts. Det blir problematiskt eftersom det i viss mån *skapar* ojämlikhet och att det i förlängningen ställer olika kategorier av utsatthet och exploatering mot varandra. Detta kan dessutom relateras till den diskussion Brown för om att en social grupp behöver kunna realisera den makt som en grupprättighet innebär (Brown 2008: 78–80). Eftersom det är en genomgående uppfattning utifrån EU:s synsätt att människohandelsoffer är hjälplösa, passiva och obenägna att agera kan en ställa sig frågan ifall det överhuvudtaget finns en poäng med att förbättra offrens rättigheter om de 'ändå inte kan använda sig av dessa'. För att ha möjlighet att tillgodogöra sig en rättighet krävs en viss form av medvetenhet och makt, vilket EU tydligt påvisat att den aktuella gruppen inte besitter. Givetvis är alternativet inte att föredra, men poängen utifrån Browns perspektiv är att grupprättigheter som inte kan realiseras istället vidmakthåller gruppens underordnade ställning och reproducerar den maktstruktur varvid kategoriseringen uppkommit (Ibid). Utifrån min uppfattning produceras och reproduceras därmed föreställningar om både vem och vilka individer som är eller kan vara ett offer på en diskursiv nivå. Det kan leda till en ytterligare distansering mellan offer och icke-offer, inkludering och exkludering samt stereotypisering av både gruppen som helhet och av avgränsade individer.

På ett praktiskt plan bidrar materialets problemformuleringar och lösningar till implementering av olika säkerhetsåtgärder i medlemsländerna. Detta behöver nödvändigtvis inte vara någonting negativt utan enbart en effekt av vad som sägs och också efterfrågas i materialet. Det problematiska ligger enligt min uppfattning i att det på en diskursiv nivå kan bidra till en föreställning om att människohandel i grunden är en säkerhetsfråga vilket normaliserar tanken om att dessa problem bör hanteras utifrån sådana förutsättningar.

Tidigare forskning har redan pekat på att ett dylikt förhållningssätt har en hegemonisk position bland överstatliga organisationers arbete med frågan (Askola 2007). Vilket leder till att olika problemformuleringars strukturella orsaker och bakgrundsfaktorer görs till en sekundär prioritet (Schierup *et al* 2006: 60–61).

6. Slutdiskussion

6.1 Resultat

Innehållsmässigt är de olika dokumenten relativt lika varandra och utgår från samma föreställningsvärld om såväl människohandel som offerskap och utsatthet. Materialet framför genomgående liknande problemformuleringar, åtgärdsförslag och lösningar och det finns inte stort utrymme för andra tolkningar än de som presenteras. Det framgick efter genomförandet av diskursanalysen att det primärt inte är EU:s sätt att beskriva problem som utgör en bekymmersam praktik utan att dilemmat snarare kan härledas till dess lösningar och att dessa inte på ett naturligt sätt stod i relation till varandra. Som bekant har jag redogjort för detta som det stora diskursiva problemet med materiellt, vilket utifrån Bacchis metod var en intressant iakttagelse.

Mitt resultat överensstämmer till stor del med den tidigare forskning som redan finns inom området. Det framgick tydligt att människohandel konceptualiseras utifrån den beskrivning som är rådande inom det nätverk av globala aktörer som hanterar frågan på överstatlig nivå. Definitionen av människohandel beskrevs som en gränsöverskridande praktik där människor transporteras mellan olika nationer för att utifrån tvång exploateras genom allt från prostitution till organhandel. Människohandel sades utgöra ett led i en organiserad brottslighet som årligen genererar hög ekonomisk avkastning för kriminella nätverk och aktörer och ska betraktas som en av de mest omfattande inskränkningarna mot de grundläggande mänskliga rättigheterna. Människohandel antogs dessutom utgöra en praktik som framförallt 'börjar' i östeuropeiska nationer och utomeuropeiska länder och sammanlänkades återkommande till global ekonomisk ojämlikhet. Människohandel betraktades därmed som en konsekvens av strukturella ekonomiska skillnader men relaterades dock enbart till 'fattiga' länder där främst 'utbudet' problematiserades. Den eventuella efterfrågan och ett möjligt ekonomiskt överflöd som skulle kunna förknippas med 'väst' var ingen fråga som diskuterades ingående.

De slutsatser jag kan dra gällande representationer av offerskap och utsatthet är att mina resultat även i detta hänseende står i linje med vad tidigare forskning visat. Materialet beskriver genomgående både 'gruppen' utifrån premisser kopplade till passivitet, återhållsamhet och utanförskap och på ett individuellt plan genom antaganden om hjälplöshet och isolering. Beskrivningar av offrens aktörskap utgjordes av en dubbelsidig syn eftersom det både framgick att de inte hade förmåga att agera eller samtycka samtidigt som det redogjordes för att offer som *har* en aktiv roll inte ska eller bör betraktas som ett offer. Detta framgick huvudsakligen genom den distinktion som gjordes mellan offer för människosmuggling och människohandel vilken indikerar att det finns en relativt tydlig uppfattning om vilka individer som utgör 'rätt' eller 'fel' sorts offer. Dessa redogörelser vittnar som sagt om en dubbeltydighet vad gäller medgivande och samtycke och visar att den statistiska bild av offerskap som redogjorts för i forskningsöversikten även är rådande i mitt material. Offerskap och utsatthet var liksom människohandel i allmänhet även nära förknippat med 'öst' och 'tredjeländer'. Två 'kategorier av offer' som ständigt återkom i materialet var ensamkommande barn och romer.

För att besvara den tredje frågeställningen gällande vad EU:s syn på människohandel säger om Europeiska unionen som en institution präglad av nyliberala politiska diskurser går det att dra vissa slutsatser kopplade till EU:s nyliberala förhållningssätt som tidigare presenterats utifrån Schierup *et al* (2006). Dessa omständigheter relaterar först och främst till det faktum att EU betraktar människohandel som en säkerhetsfråga med nära anknytning till både reguljära och irreguljära migrationsflöden, vilket var ett tema som framgick återkommande genom hela materialet. Som tidigare presenterats kan en sådan approach sammankopplas med olika nyliberala uttryck och diskurser (se exempelvis Berman 2003; Andrijasevic 2017; Van Impe 2000).

Även om EU genomgående beskriver problematiken med människohandel som en kränkning av mänskliga rättigheter återfinns inga förslag som på ett konkret sätt kan tänkas förbättra denna aspekt. Det förespråkas dock ett starkt juridiskt och *socialt* stöd för offren, men vad som i en praktisk bemärkelse menas eller hur det eventuellt skulle kunna implementeras beskrivs inte närmare. Det tyder på att EU:s diskursiva förhållningssätt utgår från de nyliberala diskurser som bland annat Berman (2003) och Cornell Jonsson (2014) diskuterat i relation till den diskursiva förändring som skett bland flertalet internationella aktörer.

Vidare framstår det som relativt tydligt att det finns ett genomgripande fokus på *mätbarhet* angående de åtgärder som presenteras eftersom de närmast uteslutande behandlar polisiära och juridiska förslag. Detta kan också tolkas som ett uttryck av ett neoliberalistiskt förhållningssätt till frågan eftersom tidigare forskning påvisat att just fokus på kvantifierbara åtgärder är vanligt återkommande i liberal politik och organisering (Schierup *et al* 2006; Anikó 2017; Andrijasevic 2016; Shore 2011; Berman 2003; Alomäki 2015; Brown 2019; Fougère *et al* 2017). Men den aspekt som på ett mest urspråglat sätt kan kopplas till en neoliberal diskurs är det faktum att åtgärdsförslagen inte behandlar människohandelns strukturella orsaker och faktorer. Som bekant har bland annat (Schierup *et al* 2006) redogjort för att åtgärder riktade mot strukturell ojämlikhet inte är en del av ett neoliberalistisk paradig. Detta förhållningssätt utgjorde en tydlig tendens i materialet (Schierup *et al* 2006).

6.2 Validitet och värdering av studiens resultat

Diskursanalys är en metod som utgår från att förståelser för olika fenomen är konstruktioner av språkliga formuleringar och representationer som skapar vår verklighet (Börjesson 2003: 15–21). Detta gör att kunskap är en föränderlig praktik som alltid definieras av olika kontexter, maktstrukturer och individuella utgångspunkter (Haraway 1988). Jag argumenterar därför utifrån Haraways begrepp 'situerad kunskap' att den kunskapsproduktion som åstadkommit i denna uppsats måste ses i ljuset av min subjektiva ingång till ämnet som helhet men också dess olika beståndsdelar. Det är därmed essentiellt att värdera uppsatsens kunskap i relation till den aktuella kontext jag som student befinner mig i. Med detta som bakgrund vill jag redovisa för uppsatsens och framförallt resultatens validitet. Jag argumenterar för att uppsatsens resultat kan betraktas som tillförlitlig och relevant eftersom den först och främst står i linje med tidigare forskning vilket gör att den uppnår en relativt hög nivå av generaliserbarhet, men även eftersom val av material, metod och teori enligt min uppfattning är av tydlig relevans utifrån studiens syfte och frågeställningar. Utifrån detta anser jag att resultatens validitet kan betraktas som hög men att kunskapsproduktion likväl måste relateras till min subjektiva position och kontext. Detta bidrar till att ingen absolut 'sanning' kan eller har presenterats, utan snarare att uppsatsens slutsatser utgör ett förslag på sanning.

6.3 Forskningsbidrag och vidare studier

Mitt bidrag med denna uppsats utgör främst en ökad förståelse för (1) hur människohandel, offerskap och utsatthet konceptualiseras i det ramverk som utgör Europeiska unionens policyunderlag i arbetet mot människohandel, hur detta kan förstås och tolkas på en diskursiv

nivå med hjälp av Wendy Browns teori i *Rättens paradoxer* och Carol Lee Bacchis WPR-metod samt hur aktuella formuleringar producerats och reproducerats, (2) vad detta förhållningssätt säger om Europeiska unionen som både en överstatlig institution men också som en inrättning influerad av ett neoliberalt förhållningssätt både på en övergripande nivå såväl som i direkt koppling till människohandelsfrågan och det aktuella policyarbetet.

Min studie har visat att människohandel beskrivs som en transnationell praktik där vissa regioner sammankopplas med dess orsaksfaktorer på ett tydligare sätt än Europa, att offerskap bygger på ett passivt aktörskap och att dessa beskrivningar kan sammanlänkas med en säkerhetspolitisk och neoliberal diskurs inom EU. Dessa slutsatser utgör därmed mitt forskningsbidrag i ämnet. Som tidigare nämnts positionerar sig min uppsats nära den tidigare forskning som presenterats och utgör ett tillägg till dessa studier.

Genom att diskursivt granska hur problem och lösningar konstrueras gällande människohandelsfrågan skapas en vidare förståelse för hur Europeiska unionen aktivt skapar en tankesamfund för hur ämnet ska och bör bemötas och betraktas. På ett konkret plan är detta nödvändigt för att både förstå hur och utefter vilka förutsättningar olika åtgärdsförslag läggs fram men också för att förstå frågan ur ett migrationsperspektiv med fokus på styrning, kontroll och reglering av migrationsflöden och effekter av globalisering.

Givetvis behövs det betydligt mer forskning inom området för att med större säkerhet kunna fastställa hur mina frågeställningar på ett mer övergripande plan tar sig uttryck i EU:s policydokument. Ämnet behöver också analyseras utifrån skiftande teoretiska och metodologiska perspektiv för att på ett tydligare sätt bringa klarhet i hur rådande diskurser tar sig uttryck inom EU. Jag anser personligen att frågan om människohandel bör lyftas oftare utifrån dess globaliseringsaspekt för att på ett tydligare sätt kunna sammankoppla fenomenet till olika migrations- och styrningsprocesser.

7. Litteraturförteckning

7.1 Tryckta källor

Anikó, Gregor (2017). "Who is for sale? Challenging the commodification of gender equality in the European Union" Eszter Kováts (red.) *The Future of the European Union, Feminist Perspectives from East-Central Europe*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung

Anderson, Bridget L (2013). *Us and them?: the dangerous politics of immigration control*. First paperback edition Oxford: Oxford University Press s. 137–149

Andersson, Ulrika (2009). "Vara till salu: Utsatthet vid människohandel – individer, strukturer och diskurser". *Tidskrift för genusvetenskap*, nr. 4 2009, s. 27–45

Askola, Heli (2007). *Legal responses to trafficking in women for sexual exploitation in the European Union*. Oxford: Hart Publishing

Askola, Heli (2007). "Violence against Women, Trafficking, and Migration in the European Union". *European Law Journal*, Vol. 13, nr. 2, s. 204–217

Bacchi, Carol Lee (2009). *Analysing policy: what's the problem represented to be?*. Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson

Borg Jansson, Dominika (2013). *Harmonizing national laws on human trafficking by implementing article 3 of the Palermo Protocol: problems and reform*. Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2013

Brown, Wendy (2019). *In the ruins of neoliberalism: the rise of antidemocratic politics in the West*. New York, NY: Columbia University Press

Brown, Wendy (2008). "Rättens paradoxer". Brännström, Leila, Gundenäs, Henrik (red.) *Att vinna framtiden åter: texter om makt och frihet i senmoderniteten*. Stockholm: Atlas

Börjesson, Mats (2003). *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur

Foucault, Michel (1972). *The archaeology of knowledge and the discourse on language*. New York: Pantheon Books

Fougère, Martin, Beata Segercrantz & Hannele Seeck (2017). "A critical reading of the European Union's social innovation policy discourse: (Re)legitimizing neoliberalism". *Organization*, nr 6, 2017, s. 819–843

Haraway, Donna Jeanne (1988). "Situated knowledges: the science question in feminism and the privilege of partial perspective". *Feminist studies*. 14(1988):3, s. 575–599

Iglesias-Rodríguez, Pablo, Anna Triandafyllidou & Ruby Gropas (red.) (2016). *After the financial crisis: shifting legal, economic and political paradigms*. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Jonsson Cornell, Anna (2014). ”Människohandel som uttryck för globala obalanser: Vad gör eu?”. Bakardjieva Engelbrekt, Antonina, Lars Oxelheim & Thomas Persson (red.) *EU och de globala obalanserna*. Falun: Santérus Förlag

Lindqvist, Beatriz & Mats Lindqvist (2008). *När kunden är kung: effekter av en transnationell ekonomi*. 1. uppl. Umeå: Boréa

Lombardo, Emanuela, Petra Meier & Mieke Verloo (red.) (2009). *The discursive politics of gender equality: stretching, bending and policymaking*. Abingdon, Oxon: Routledge

Roth, Venla (red.) (2012). *Defining human trafficking and identifying its victims: a study on the impact and future challenges of international, European and Finnish legal responses to prostitution-related trafficking in human beings*. Leiden: Martinus Nijhoff

Schierup, Carl-Ulrik, Peo Hansen & Stephen Castles (2006). *Migration, citizenship, and the European welfare state: a European dilemma*. Oxford: Oxford University Press

Shore, Cris (2011). “European Governance’ or Governmentality? The European Commission and the Future of Democratic Government”. *European Law Journal*, nr 3, 2011, s. 287–303

Spång, Mikael (2006). ”Europeisering av svensk invandringspolitik”. Fryklund, Björn & Maja Povrzanovi c´ Frykman (red.) *Currens themes in IMER research*. Malmö University, International Migration and Ethnic Relations (imer). Malmö: Holmbergs

Unger, Roberto Mangabeira (2015). *The critical legal studies movement: another time, a greater task*. London: Verso

Westerstrand, Jenny (2008). *Mellan mäns händer: kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt och diskurser om prostitution och trafficking*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2008

Zacharenko, Elena (2017). ”Reproductive rights as a social justice issue in the EU” Eszter Kováts (red.) *The Future of the European Union, Feminist Perspectives from East-Central Europe*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung

7.2 Elektroniska källor

Andrijasevic, Rutvika, & Nicola Mai (2016). ”Editorial: Trafficking (in) representations: Understanding the recurring appeal of victimhood and slavery in neoliberal times” [online]. *Anti-Trafficking Review*, nr 7, s. 1–10. [Hämtad 2020-03-07]. Tillgänglig via: www.antitraffickingreview.org

Berman, Jacqueline (2003). “(Un)Popular Strangers and Crises (Un)Bounded: Discourses of Sex-Trafficking, the European Political Community and the Panicked State of the Modern State” [online]. *European Journal of International Relations*, issue 3, s 37–86. [Hämtad 2020-03-12]. Tillgänglig via: <https://journals-sagepub-com.proxy.mau.se/doi/pdf/10.1177/1354066103009001157>

Elomäki, Anna (2015). “The economic case for gender equality in the European Union: Selling gender equality to decision-makers and neoliberalism to women’s organizations”

[online]. *European Journal of Women's Studies* Vol. 22(3) s. 288–302. [Hämtad 2020-03-12]. Tillgänglig via: <https://journals-sagepub-com.proxy.mau.se/doi/pdf/10.1177/1350506815571142>

European Commission (2018). *Data collection on trafficking in human beings in the EU*. [online]. [Hämtad: 15-03-20]. Tillgänglig via: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20181204_data-collection-study.pdf

Europeiska Kommissionen (2016). *COM(2016) 267 final*. [online]. [Hämtad: 11-02-20]. Tillgänglig via: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/report_on_the_progress_made_in_the_fight_against_trafficking_in_human_beings_2016.pdf

Europeiska Kommissionen (2017). *COM(2017) 728 final*. [online]. [Hämtad: 11-02-20]. Tillgänglig via: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/SV/COM-2017-728-F1-SV-MAIN-PART-1.PDF>

Europeiska Kommissionen (2018). *COM(2018) 777 final*. [online]. [Hämtad: 10-02-20]. Tillgänglig via: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20181204_com-2018-777-report_en.pdf

Europeiska unionen (2010). *Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna*. [online]. [Hämtad: 04-03-20]. Tillgänglig via: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:sv:PDF>

Minderoo Foundation (2018). *Global Slavery Index Prevalence*. [online]. [Hämtad 2020-05-11]. Tillgänglig via: <https://www.globalslaveryindex.org/2018/methodology/prevalence/>

UN General Assembly (2000). *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime* [online]. [Hämtad 15-05-20]. Tillgänglig via: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx>

University of California, Berkeley (2019). *Wendy Brown* [online]. <https://www.berkeley.edu/>. [Hämtad 2020-04-29]. Tillgänglig via: <https://polisci.berkeley.edu/people/person/wendy-brown>

Van Impe, Kristof (2000). "People for Sale: The Need for a Multidisciplinary Approach towards Human Trafficking" [online]. *IOM International Migration*, Special issue 2000/1 s. 113–130. [Hämtad 2020-02-16]. Tillgänglig via: <https://onlinelibrary-wiley-com.proxy.mau.se/doi/abs/10.1111/1468-2435.00117>

Ålund, Aleksandra (2007). "Migration och socialt medborgarskap" [online]. *Nordisk socialt arbeid*. 7:4, 280–294. Tillgänglig via: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-38992>

7.3 Empiriskt material

Europaparlamentet (2011). *Direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel och om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF*. [online]. [Hämtad: 06-02-20]. Tillgänglig via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=en>

Europaparlamentet (2016). *Kampen mot människohandel i EU:s yttre förbindelser. Europaparlamentets resolution av den 5 juli 2016 om kampen mot människohandel i EU:s yttre förbindelser 2015/2349(INI)*. [online]. [Hämtad: 05-03-20]. Tillgänglig via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016IP0300&from=SV>

Europeiska Kommissionen (2012). *EU:s strategi för utrotande av människohandel 2012–2016*. [online]. Webbsida [Hämtad: 12-02-20]. Tillgänglig via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0286&from=SV>

Europeiska Kommissionen (2013). *EU-rättigheter för offer för människohandel*. [online]. [Hämtad: 06-02-20]. Tillgänglig via: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eu_rights_of_victims_of_trafficking_sv_1.pdf